

LA NACIÓ: UN PAS ENDAVANT I DOS ENRERE

Xavier Arbós Marín*

L'Estatut d'autonomia de Catalunya (EAC) del 2006 representa un avenç pel que fa al reconeixement de Catalunya com a nació. L'Estatut del 1979 no en deia res en el preàmbul, i en l'article 1 es referia a Catalunya com a «nacionalitat». En el projecte del 1978 Catalunya es considerava una «realitat nacional», però a Madrid ja va sortir de la Comissió Constitucional del Congrés com a «nacionalitat». El concepte de *realitat nacional* reapareix en el preàmbul del 2006 en declarar que la «Constitució espanyola, en l'article segon, reconeix la realitat nacional de Catalunya com a nacionalitat». L'article 8.1 EAC indica que els «símbols nacionals» de Catalunya, «definida com a nacionalitat en l'article 1», són «la bandera, la festa i l'himne». D'acord amb l'Estatut del 1979, de Catalunya com a «nacionalitat», el Parlament de Catalunya en va regular la Diada *nacional*, en la Llei 1/1980, de 12 de juny, i l'himne *nacional* de Catalunya en la Llei 1/1993, de 25 de febrer. Cap d'aquestes lleis no va ser impugnada, tot i que incloïen l'adjectiu *nacional*. Amb l'Estatut del 2006, l'adjectiu, que apareixia en preceptes de lleis catalanes, aprovades pel Parlament autonòmic, passa a un precepte de la llei espanyola que és el mateix Estatut, aprovat per les Corts Generals i ratificat pel poble de Catalunya.

Si ens fixéssim només en el que diu l'article 8.1 EAC («símbols nacionals») i ignoréssim el que diu el preàmbul, la pràctica habitual de la interpretació jurídica permetria salvar-ho sense gastar gaires arguments de fons. El substantiu *nacionalitat* no té adjectiu que en derivi. Si no es vol emprar un neologisme, el mot admès que més podria descriure, per aproximació, allò propi de la nacionalitat, és *nacional*. La possibilitat de considerar-ho propi d'una «nació», com seria correcte en castellà i català, es veu restringida inequívocament i explícita per la mateixa remissió que fa a l'article 1 de l'Estatut, en què Catalunya és definida «com a nacionalitat». En aquesta línia es troben les al·legacions de l'advocat de l'Estat, del Govern de la Generalitat i del Parlament de Catalunya.

En la Sentència, en el paràgraf 27 dels antecedents es posa en relleu que aquesta interpretació no és la dels recurrents del Partit Popular. Per a ells, es par-

* Xavier Arbós Marín, catedràtic de dret constitucional de la Universitat de Girona.

la de símbols «nacionals», i no es pensa en «nacionalitat», sinó en «nació». La prova, la troben en el mateix preàmbul. S'hi recorda que el «Parlament de Catalunya, recollint el sentiment i la voluntat de la ciutadania de Catalunya, ha definit Catalunya com a nació d'una manera àmpliament majoritària. La Constitució espanyola (CE), en l'article segon, reconeix la realitat nacional de Catalunya com a nacionalitat». Però desvincular el preàmbul de l'articulat és precisament el que imposa la Sentència, tot i que ho fa en uns termes que més endavant caldrà tractar.

Comencem per destacar que l'ús de l'adjectiu *nacionals* per qualificar els símbols de Catalunya en l'article 8.1 EAC és admès pel Tribunal de manera condicionada. En el fonament jurídic (FJ) 12 diu que «*con la calificación como "nacionales" de los símbolos de Cataluña se predica únicamente su condición de símbolos de una nacionalidad constituida como Comunidad Autónoma en ejercicio del derecho que reconoce y garantiza el art. 2 CE*». I acaba dient que l'article 8.1 EAC «*conforme con la Constitución interpretado en el sentido de que dicho término está exclusivamente referido, en su significado y utilización, a los símbolos de Cataluña, "definida como nacionalidad" (art. 1 EAC) e integrada en la "indisoluble unidad de la nación española" como establece el art. 2 CE, y así se dispondrá en el fallo*». El Tribunal, poc abans i en el mateix fonament, ha deixat clar que opera en el pla del raonament jurídic, referit a normes. En aquest tipus de raonament, el que es digui de la nació, catalana o espanyola, és independent del que cadascú pugui pensar sobre Catalunya i Espanya com a nacions. L'èmfasi de la Sentència no fa altra cosa que destacar el que diu la Constitució i permet seguir utilitzant l'adjectiu *nacional* en relació amb Catalunya. I si pensem que, contràriament al que volien l'any 1978 els redactors de l'Estatut, la «realitat nacional» de l'article 1 no va poder aparèixer en el text final, ara la paraula *nacionals* és manté en l'article 8.1 de l'EAC actual, tot i les condicions imposades pel veredict.

Ara també hi ha una referència a la «realitat nacional», que es «reconeix» en el paràgraf del preàmbul que s'ha reproduït més amunt. El Tribunal Constitucional reacciona en uns termes dels quals no recordem precedents. De la lectura de la Constitució sembla que l'atribució de la nostra justícia constitucional és declarar la inconstitucionalitat de lleis o normes amb rang de llei (art. 161.1a CE). No trobem de manera explícita cap precepte que l'habiliti per condicionar la constitucionalitat d'un precepte, com fa en les sentències interpretatives i en la que ens ocupa en el paràgraf tercer del veredict. La doctrina ha acceptat sense crítiques de fons aquesta actuació del Tribunal, assumint que és millor salvar l'enunciat literal del precepte, encara que sigui amb condicions, que no pas

eliminar-lo del tot. Ara, en relació amb el preàmbul de l'Estatut, el Tribunal diu en el primer paràgraf del veredict: «*Carecen de eficacia jurídica interpretativa las referencias del Preámbulo del Estatuto de Cataluña a “Cataluña como nación” y a “la realidad nacional de Catalunya”*». Aquest tipus de declaració resulta sorprenent. Les declaracions pròpies de les sentències interpretatives admeten sempre, per als preceptes que analitzen, un significat possible i vàlid, ja sia assenyalant el que seria constitucional, ja sia indicant el que no ho seria. Però això no és així en relació amb el preàmbul de l'Estatut, en què, de manera absoluta, es nega eficàcia jurídica interpretativa a algunes expressions.

La solemne declaració del Tribunal Constitucional en aquest punt té un abast poc clar. Comencem per recordar el preàmbul de l'actual Estatut d'Andalusia, que no va ser impugnat pel Partit Popular: «*El Manifiesto andalucista de Córdoba describió a Andalucía como realidad nacional en 1919, cuyo espíritu los andaluces encauzaron plenamente a través del proceso de autogobierno recogido en nuestra Carta Magna. En 1978 los andaluces dieron un amplio respaldo al consenso constitucional. Hoy, la Constitución, en su artículo 2, reconoce a Andalucía como una nacionalidad en el marco de la unidad indisoluble de la nación española*». La «*realidad nacional*» d'Andalusia no ha estat objecte de recurs, a diferència de «*la realidad nacional de Catalunya*». No ha estat declarada inconstitucional, i no sembla, doncs, que siguin aplicables al cas andalús les consideracions que, en termes hipotètics, fa el Tribunal en el FJ 2, en el qual es refereix als efectes de la declaració d'inconstitucionalitat i al valor de cosa jutjada de les sentències. Es dedueix que preceptes equivalents als declarats inconstitucionals en l'Estatut català podrien ser-ho també si fossin objecte d'un recurs aplicant la doctrina d'aquesta Sentència. Però aquest no és el cas i, malgrat les òbvies coincidències, el Tribunal prefereix ignorar el que és evident i expressar-se en termes merament hipotètics. Caldrà veure si el valor de «cosa jutjada», la «vinculació als poders públics» i els genèrics «efectes generals» que atribueix l'article 38.1 de la Llei orgànica del Tribunal Constitucional (LOTIC) a sentències com la que es comenta, tocan mai la «realitat nacional» d'Andalusia. Penso que poden estar tranquils, i me n'alegro sincerament per ells. És una simple intuïció, basada en el caràcter dels preàmbuls. O això semblava...

Els preàmbuls, ens recorda el Tribunal en el FJ 7, amb profuses i clares remissions a jurisprudència anterior, no tenen «valor normatiu» (STC 36/1981, FJ 2). Encara més: per aquest motiu, no poden ser objecte d'un recurs directe (STC 36/1981, FJ 7; STC 150/1990, FJ 2; STC 212/1996, FJ 15; i STC 173/1998, FJ 4). El Tribunal, d'acord amb la jurisprudència que evoca, hauria d'haver-se negat a admetre a tràmit el recurs en allò relatiu al preàmbul de l'Estatut

d'autonomia. Doncs resulta que, sense cap explicació convincent, allò que no pot ser objecte de recurs pot ser objecte d'una declaració del Tribunal. Declaració que no s'hagués pogut produir si el Tribunal hagués seguit la seva pròpia jurisprudència. La raó del canvi és que «*carencia de valor normativo no equivale a carencia de valor jurídico, del mismo modo que la imposibilidad de erigirse en objeto directo de un recurso de inconstitucionalidad no supone que los preámbulos sean inaccesibles a un pronunciamiento de nuestra jurisdicción en tanto que posible objeto accesorio de un proceso referido principalmente a una disposición normativa*» (FJ 7). El preàmbul seria inaccessible si hagués refusat entrar a jutjar-lo, com li marca la jurisprudència citada. Podria canviar-la si ho justificqués, i no ho justifica. Potser vol insinuar que el preàmbul és un «*objeto accesorio*» i, per tant, val l'article 39.1 LOTC, que permet declarar inconstitucionals preceptes no impugnats, però que ho han de ser per la seva connexió amb els que, impugnats, es declaren inconstitucionals. Però no val, perquè no es tracta de preceptes i perquè no es declaren inconstitucionals.

No crec que el Tribunal Constitucional tingui atribucions per determinar l'eficàcia interpretativa d'un preàmbul. No n'aporta cap de tan creïble com un precepte o un precedent. Els arguments només porten a l'expansió de les seves facultats, en contra dels principis d'autolimitació i de deferència al legislador que haurien de presidir les seves actuacions. Sí que penso que, a falta d'atribucions per entrar en el preàmbul, en té ganes, i per això s'embarca en consideracions de teoria general. Diu la Sentència (FJ 7) que els preàmbuls tenen valor jurídic interpretatiu. I, sense explicar-nos per què, del preàmbul d'un estatut d'autonomia diu que té la condició d'«*interpretación cualificada*». No ho explica i diu que és «*evidente*», potser per estalviar-se la justificació. I, és més, atribueix al legislador aquesta pretesa interpretació qualificada.

El Tribunal s'ho fa venir bé per arribar a l'objectiu de deixar sense cap efecte jurídic les expressions «Catalunya com a nació» i «la realitat nacional de Catalunya». Primer ens diu que els preàmbuls no tenen valor normatiu i no poden ser objecte d'impugnació. Després manifesta que allò que no pot ser objecte d'impugnació per part dels recurrents pot ser, no gensmenys, objecte de declaració pel Tribunal. Segons el parer del Tribunal, els preàmbuls dels estatuts contenen «interpretació qualificada», i per això decideix que les expressions citades no tenen valor jurídic interpretatiu. Sense valor jurídic normatiu ni interpretatiu, poca cosa queda, i cap de jurídicament rellevant.

No crec que un determinat tractament estatutari de la condició col·lectiva de Catalunya com a nació, realitat nacional o nacionalitat, sigui necessari per millorar l'autogovern de Catalunya. Pot ser útil si es vol facilitar la integració

política en el marc constitucional dels qui creuen que Catalunya és una nació. Una afirmació com aquesta no contradiu la condició nacional d'Espanya ni la seva indivisibilitat. No ho contradiu si hom creu que poden existir les nacions formades per nacions i interpreta que afirmar el caràcter nacional de Catalunya no topa amb el caràcter nacional d'Espanya. Sí que ho contradiu si es pensa en termes absoluts, en els quals l'afirmació d'una nega ineluctablement l'altra. I, malgrat tots els condicionaments, la Sentència permet utilitzar el qualificatiu *nacional* amb referència a Catalunya. Hem avançat un pas, petit però significatiu, per als qui valoren el reconeixement.

Lamentablement, n'hem retrocedit dos en la credibilitat del Tribunal Constitucional. En primer lloc, sense arguments convincents, augmenta l'abast de les seves atribucions. A banda de declaracions d'inconstitucionalitat, el Tribunal s'havia atribuït la facultat de fer declaracions de constitucionalitat condicionada. Aquestes, però, servien i serveixen per apuntalar la validesa d'allò que fa el legislador. En la línia escurçar al màxim la deferència amb el legislador. En un sentit contrari, resulta que ara fa declaracions d'ajuridicitat: en comptes de limitar-se a les normes amb rang de llei, vol ocupar-se de les pautes d'interpretació. Els efectes: els d'una declaració d'inconstitucionalitat; però no sembla un accident. Potser no ho pretenien. I, en segon lloc, el Tribunal no ha tingut el coratge d'encarar directament el problema que les al·legacions deixaven ben clar: la coincidència literal explícita entre realitats nacionals estatutàries a Catalunya i a Andalusia. De manera molt indirecta i de passada, ho planteja en termes de futur hipotètic per ocupar-se només de Catalunya. Si hi ha principi d'igualtat en l'aplicació de la Constitució, no l'hem vist prou bé.

SI EN SENTIT JURIDICOCONSTITUCIONAL LA CONSTITUCIÓ NO CONEIX CAP ALTRA NACIÓ QUE L'ESPANYOLA, QUÈ SÓN LES NACIONALITATS? LA PREGUNTA NO RESPOSTA PER LA SENTÈNCIA 31/2010

Fernando Domínguez García*

L'argumentació de la Sentència 31/2010 amb relació a l'ús del terme *nació* i l'adjectivació *nacional* referits a Catalunya

Noranta-nou diputats del Partit Popular van impugnar davant el Tribunal Constitucional la utilització del substantiu *nació* i l'adjectiu *nacional* amb relació a Catalunya per part de l'Estatut d'autonomia del 2006. En concret, van recórrer contra dos incisos del preàmbul i l'article 8.1 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya (EAC). El penúltim paràgraf del preàmbul esmenta el fet que el Parlament de Catalunya, recollint el sentiment i la voluntat dels ciutadans i les ciutadanes, ha definit de forma àmpliament majoritària Catalunya com a nació; i afegeix que la Constitució espanyola (CE) reconeix en el seu article 2 la realitat nacional de Catalunya com a nacionalitat. Per la seva banda, l'article 8.1 EAC tracta dels símbols *nacionals* de Catalunya com a nacionalitat. Abans d'entrar en l'argumentació de la Sentència del Tribunal Constitucional (STC) 31/2010, cal destacar que l'Estatut d'autonomia empra l'adjectiu *nacional* en dos casos amb relació a Espanya: en mencionar la Comissió Nacional del Mercat de Valors (art. 182.1 EAC) i en mencionar la Comissió Nacional d'Energia (art. 182.3 EAC). I també cal esmentar que l'article 167 EAC parla dels símbols de Catalunya com a objecte de competència sense qualificar-los com a *nacionals*.

El fonament jurídic (FJ) 12 de la STC 31/2010, que tracta de la impugnació de l'expressió *símbols nacionals* de l'article 8.1 EAC, comença declarant el caràcter «proteic» (qualificatiu aplicable a allò que canvia de forma o a qui canvia d'idees) del terme *nació*. El Tribunal Constitucional reconeix que el terme *nació* és conceptualment compromès i que pot donar lloc a equívocs i controvèrsies «en l'ordre propi de la raó política». Sembla donar a entendre, però, que en l'àmbit jurídic aquesta controvèrsia no es dona o que jurídicament el terme

* Fernando Domínguez García, lletrat del Parlament de Catalunya i professor associat de dret constitucional de la Universitat Autònoma de Barcelona.

no és conceptualment compromès. I el Tribunal Constitucional afirma de forma contundent que en sentit jurídic constitucional «la Constitució no coneix cap altra nació que la Nació espanyola» (FJ 12). En el fonament jurídic esmentat el Tribunal Constitucional refereix exclusivament el terme *nació* al poble titular de la sobirania.

El problema sorgeix quan el Tribunal Constitucional ha d'arribar a una conclusió amb relació a l'expressió *símbols nacionals* de l'article 8.1 EAC, perquè en l'argumentació hi ha un gir sobtat entre els primers quatre paràgrafs i els dos últims. Si en els primers quatre paràgrafs el Tribunal Constitucional afirma que la qualificació com a *nacionals* dels símbols de Catalunya s'ha d'entendre que es predica únicament de la seva condició de símbols propis d'una nacionalitat (cosa que ja diu el mateix article 8.1 EAC i no cal «interpretar» –tot i que formalment el Tribunal Constitucional diu que així s'ha d'interpretar–), en el paràgraf sisè afegeix que no només s'ha de llegir que amb l'expressió *símbols nacionals* es fa referència a Catalunya definida com a nacionalitat, sinó que també cal interpretar que ho és «integrada en la “indissoluble unitat de la nació espanyola” com estableix l'art. 2 CE». En el FJ 12 es fa menció de la decisió (*fallo*) de la Sentència i es declara que l'article 8.1 EAC és constitucional si s'interpreta de conformitat amb els termes fixats pel fonament jurídic esmentat.

Amb relació al preàmbul, el primer punt de la decisió de la STC 31/2010 declara que les referències del preàmbul de l'Estatut d'autonomia de Catalunya a «Catalunya com a nació» i a «la realitat nacional de Catalunya» no tenen eficàcia jurídica interpretativa. En el FJ 7 de la Sentència es distingeix entre el valor normatiu (tret que no es predica dels preàmbuls) i el valor jurídic (que sí que poden tenir els preàmbuls). En concret, el Tribunal Constitucional assenyala que el fet de ser criteri hermenèutic i pauta qualificada d'interpretació de la norma és l'únic valor jurídic predicable dels preàmbuls. En el paràgraf cinquè del FJ 12 el Tribunal Constitucional considera que les expressions *realitat nacional* i *nació* del preàmbul han de quedar desposseïdes d'abast jurídic interpretatiu «en atenció al sentit terminant de l'art. 2 CE». No hi ha més argumentació.

D'aquesta manera, la STC 31/2010 salva el text del preàmbul de l'Estatut negant-li la finalitat interpretativa que ha de tenir un preàmbul, i salva també el text de l'article 8.1 de l'Estatut fent una interpretació sobre el referent dels símbols nacionals (la nacionalitat, que ja consta en l'art. 8 EAC) i sobre el referent del referent (la Nació espanyola).

La descontextualització del concepte de *nació* com a problema

L'article 2 CE estableix: «La Constitució es fonamenta en la indissoluble unitat de la Nació espanyola, pàtria comuna i indivisible de tots els espanyols, i reconeix i garanteix el dret a l'autonomia de les nacionalitats i de les regions que la integren i la solidaritat entre totes elles».

El Tribunal Constitucional fa una interpretació descontextualitzada del concepte de *nació* de l'article 2 CE, perquè obvia que les nacionalitats integren la Nació. La coexistència en un mateix article de la nació espanyola i les nacionalitats que la integren, modula el concepte de *Nació espanyola*, de manera que alguns dels atributs del concepte de *nació* deixen de ser exclusius i excloents i passen a ser predicats també de les nacionalitats. La presència de les nacionalitats en l'article dedicat a la Nació espanyola provoca un canvi textual que afecta el mateix concepte de *nació*, que ja no pot ser tractat com a un concepte unívoc. D'aquesta manera, l'article 2 CE emprava un concepte de *nació* que no té precedents en la història constitucional espanyola i no és assimilable a l'ús que se'n fa en les constitucions d'altres estats.

Una interpretació històrica de l'article 2 CE, especialment pel que fa referència als treballs parlamentaris de les Corts constituents que portaren a la seva redacció, no pot passar per alt el manteniment del concepte de *nacionalitat* des del primer esborrany i la introducció més tardana del concepte de *nació* aplicat a Espanya, ni tampoc el sentit i el significat amb què s'empraven ambdós termes. S'entenia principalment que *nacionalitat* era un vocable sinònim de *nació*, però no totalment equivalent. Per explicar aquesta sinonímia es va parlar d'Espanya com a «Nació de nacions», expressió que fou emprada per una àmplia majoria de grups de la cambra (des d'UCD fins al PSOE, el PCE, Minoria Catalana i altres partits nacionalistes i regionalistes).

Quedava clar que el concepte de *nacionalitat* no tenia un lligam amb la sobirania ni amb el poder constituent i que feia referència principalment, però no exclusivament, a un concepte cultural de nació. És comprensible que el concepte de *Nació* (amb *n* majúscula), quan s'hi fa referència en termes de sobirania, només es prediqui de la Nació espanyola. Però l'Estatut d'autonomia de Catalunya no discutia aquest fet.

El «sentit terminant» que el Tribunal Constitucional atribueix a l'article 2 CE es pot predicar de la descontextualització de l'incís «indissoluble unitat de la Nació espanyola» de l'article esmentat. Només descontextualitzant la Nació és possible atorgar-li uns atributs excloents que permeten negar caràcter nacional a cap altre concepte.

Amb aquesta descontextualització del concepte de *nació*, el Tribunal Constitucional ha menystingut els principis clàssics d'interpretació constituicional. En particular, el principi d'unitat de la Constitució, que proscriu interpretar preceptes de forma aïllada, i el principi d'harmonització o de concordança pràctica, que reclama que no s'interpreti un precepte de forma que es faci en perjudici d'un altre. En aquesta descontextualització del concepte de *nació*, l'amagat i el perdedor ha estat el concepte de *nacionalitat*.

La profusió de la cita a la indissoluble unitat de la Nació espanyola com a problema

Una de les crítiques de la STC 31/2010 que més s'ha repetit en l'àmbit polític és el nombre de vegades que cita l'expressió «indissoluble unitat de la Nació espanyola» de l'article 2 CE. En les Corts constituents ja es van discutir les repeticions i reiteracions de l'article 2 CE. Per esmentar un exemple prou expressiu, el Grupo Progresistas y Socialistas Independientes del Senat va presentar una esmena a l'article 2 CE que se centrava en el fet que *«hay que huir de reiteraciones, cuya presencia en el texto puede interpretarse no como ratificación de lo ya afirmado, sino como inseguridad sobre la realidad de la tesis que se repite»*. L'esmena manifesta clarament que la profusió dels adjectius *indissoluble*, *indivisible* i *comú* per a una idea repetida en termes semblants com *Nació* i *pàtria*, als quals cal afegir *unitat*, és mostra d'una por i una preocupació enfront del terme *nacionalitat* que, en cert sentit, contradiuen la idea defensada pels promotors del «barroquisme» que la «Nació espanyola» sigui quelcom natural i indiscutible quan cal reiterar-ho tantes vegades. Fins i tot el diputat d'Aliança Popular Silva Muñoz va reconèixer que la redacció «barroca» de l'article 2 CE *«recuerda el viejo principio jurídico de que “excusatio non petita, accusatio manifesta”*».

El Tribunal Constitucional no només no ha sabut explicar de forma simple l'article 2 CE, sinó que amb les reiteracions de les parts més barroques de l'article ha afegit més barroquisme, si és possible, a la Nació espanyola. Es podria recordar el refrany castellà: *«Dime de lo que presumes y te diré de lo que careces»*.

La distinció entre *nació* en sentit jurídic constituicional i altres sentits com a problema

Tot i que en l'àmbit didàctic es pugui intentar separar entre els diferents sentits del concepte de *nació*, molts acadèmics han criticat l'artificialitat d'una distinció

pura entre diferents conceptes de *nació*. No obstant això, el Tribunal Constitucional sembla donar a entendre, com ja s'ha apuntat, que a nivell jurídic constitucional no existeixen controvèrsies o que l'ús del concepte de *nació* no és compromès.

No s'entén si el Tribunal Constitucional fa referència a la manca de controvèrsia del concepte de *nació* en la teoria constitucional (afirmació difícil de mantenir) o bé vol dir que en la jurisprudència constitucional el concepte és clar (afirmació encara més difícil de mantenir en consideració als vots particulars que conté la STC 31/2010, que mantenen posicions diferenciades amb relació al concepte de *nació*). En concret i sense aprofundir en el tema, el vot particular del magistrat Conde Martín de Hijas opina que la consideració de Catalunya com a nació és un contingut problemàtic de naturalesa essencial, contradictori amb l'article 2 CE, i que no és possible utilitzar l'adjectiu *nacional* per a una realitat substantiva diferent de la nació; el vot particular del magistrat Delgado Barrio considera que el sistema de la Constitució només admet una nació, que és la Nació espanyola; el vot particular del magistrat Gay Montalvo parla del caràcter obert o dúctil de certs conceptes constitucionals i de com, en la Sentència, això no ha estat així respecte al concepte de *nació*, ja que s'ha tractat la nació com un dogma en defensa d'un nacionalisme exacerbat; i, per la seva banda, el vot particular del magistrat Rodríguez-Zapata Pérez entén que la referència al terme *nació* implica la subrogació indeguda de l'Estatut en el paper del legislador constituent de revisió total de la Constitució, tot i reconèixer el caràcter plural de la Nació espanyola. Cal una cita separada d'un passatge del vot particular del magistrat Rodríguez Arribas: *«En cuanto al término Nación, ha de advertirse que dicho concepto jurídico-constitucional no ha suscitado ninguna polémica doctrinal, ni en España ni en ninguna de las doctrinas constitucionales de los países democráticos»* (sic). Parla del *«desmoronamiento del sistema político»* si s'acceptés que existeixen altres nacions, cosa que portaria a un procés *«que el Tribunal Constitucional no podía permitir que se iniciara»* (sembla donar a entendre que la STC 31/2010 ho ha evitat).

Però, tornant a la distinció entre el sentit jurídic constitucional de la nació i altres sentits, el Tribunal Constitucional declara que, en un context que no sigui el jurídic constitucional, seria possible l'autorepresentació d'una col·lectivitat com a realitat nacional i afegeix: *«[...] incluso como principio desde el que procurar la conformación de una voluntad constitucionalmente legitimada para, mediante la oportuna e inexcusable reforma de la Constitución, traducir ese entendimiento en una realidad jurídica»* (FJ 12). El Tribunal Constitucional marca així un camí jurídic per a la independència.

La no-definició del concepte de *nacionalitat* com a problema

La Constitució no defineix el concepte de *nacionalitat* de l'article 2 CE (ni el distingeix del de *regió*) ni li atorga després conseqüències amb relació a les vies d'accés a l'autonomia. La STC 31/2010 ha estat una oportunitat perduda per a clarificar els conceptes de *nació* i de *nacionalitat*. És veritat que les nacionalitats són esmentades en diversos moments al llarg de la STC 31/2010, però també estan descontextualitzades, perquè només es repeteix que «s'integren» en la Nació espanyola, com diu literalment l'article 2 CE, però no s'explica què és una nacionalitat ni com aquesta integració afecta el concepte de *nació*. La pregunta «què és una nacionalitat?» ha quedat sense resposta.

Més enllà de les argumentacions que es van donar en el decurs de les Corts constituents a les quals ja s'ha fet referència, cal destacar que el concepte de *nacionalitat* ha estat tractat per diferents autors, tant estrangers (Meinecke, Stuart Mill) com espanyols –provinents principalment de terres catalanes– (Pi i Margall, Prat de la Riba, Rovira i Virgili, Solé Tura). El Tribunal Constitucional no ha emprat cap d'aquestes fonts, però tampoc no ha construït un concepte de *nacionalitat* de nou. Simplement, esmenta el terme *nacionalitat* com una paraula autocomprensiva.

Els vots particulars a la STC 31/2010 tampoc no perfilen gaire més el concepte de *nacionalitat*. El magistrat Conde Martín de Hijas considera en el seu vot particular que nació i nacionalitat són categories conceptuals diferents i dóna a entendre que no comparteixen els mateixos atributs. No defineix, però, què és una nacionalitat, tot i que considera que la llengua és «*uno de los elementos implícitamente considerados en el art. 2 CE de diferenciación entre nacionalidades y regiones*». El magistrat Gay Montalvo, en el seu vot particular, simplement parla de les nacionalitats com a entitats polítiques, però no les distingeix de les regions; parla de «*la particularidad de los pueblos que integran la Nación española*» com a requisit per poder parlar d'unitat indissoluble, però no porta l'argument més enllà. El magistrat Rodríguez-Zapata Pérez considera en el seu vot particular que les nacionalitats es troben en un segon incís de l'article 2 CE que està subordinat a la Nació espanyola. No defineix, però, què són.

La manera d'entendre que l'ús del substantiu *nació* i de l'adjectiu *nacional* amb relació a Catalunya era plenament constituicional passava, d'una banda, per adoptar una concepció no dogmàtica del concepte de *nació* i omplir de contingut el concepte de *nacionalitat*, i, de l'altra, per llegir ambdós preceptes de forma integrada. La STC 31/2010 no ha fet ni una cosa ni l'altra.